

مدل علی تطبیقی میان فرهنگی روابط ارزش‌های نوع‌دوستانه و خودخواهانه بر رفتارهای حفاظتی زیست‌محیطی گردشگران: نقش واسطه‌ای آگاهی و هنجار شخصی

محمد حسن صیف^۱، احمد رستگار^۲، طاهره کریمی فرد^۳، مرضیه تاجوران^۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۲/۰۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۴/۱۱

چکیده

حفظ محیط زیست یکی از مسائل روز جهان است. دوران معاصر دوران افزایش آگاهی‌های محیط زیستی و توجه به نقش محیط زیست سالم در ارتقای کیفیت و کمیت حیات انسان است. عوامل بسیاری در توفیق طرح‌ها و برنامه‌های مرتبط با محیط زیست سالم موردنظر ایفای نقش می‌کنند که نیروی انسانی یکی از مهم‌ترین آنهاست. با توجه به تأثیر انسان بر محیط اطراف خود، یکی از مهم‌ترین اقدامات برای رفع مشکلات محیط زیستی، ارتقای فرهنگ عمومی در این زمینه است که این خود، به آموزش درباره محیط زیست نیازمند است. بنابراین محتاج آنیم که آگاهی‌های محیط زیستی را از فرهنگ عمومی به صورت جزئی درآوریم. از این رو، پژوهش حاضر با هدف بررسی عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر بر نگرش محیط زیستی گردشگران در سال ۱۳۹۵ انجام یافت. بدین منظور، برای تعیین جامعه آماری این تحقیق پیمایشی، که شامل گردشگران داخلی و خارجی استان فارس بود، از ابزار پرسش‌نامه استفاده شد و در مجموع ۲۶۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. یافته‌ها حاکی از آن بود که متغیرهای ارزش نوع‌دوستانه و خودخواهانه به ترتیب، به صورت مستقیم و غیرمستقیم، از طریق متغیرهای واسطه‌ای آگاهی محیط زیستی و هنجارهای شخصی بر رفتارهای حفاظتی محیط زیستی گردشگران داخلی و خارجی اثر معنی‌دار داشته است.

واژه‌های کلیدی: ارزش نوع‌دوستانه، ارزش خودخواهانه، رفتارهای حافظ محیط زیست، هنجار

شخصی، آگاهی محیط زیستی

۱ نویسنده مسئول: دانشیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (hassanseif@gmail.com)

۲ استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۳ کارشناسی ارشد آموزش محیط زیست

۴ کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی

مقدمه

طبیعت و محیط زیست موهبتی خداوندی است که از مجموعه موجودات، منابع و عوامل و شرایط هماهنگی که در اطراف هر موجود زنده وجود دارد و ادامه حیات به آن وابسته است، به وجود می‌آید. محیط زیست محل زندگی و تأمین‌کننده اصلی‌ترین نیازهای انسان است و هر روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود. اما متأسفانه انسان در دوران سلطه‌اش بر این کره خاکی، به استفاده بی‌رویه و بدون برنامه‌ریزی از منابع طبیعی، ایجاد آلودگی‌های خطرناک در خاک و آب و هوا و از بین بردن توان زیستی آن پرداخته است (ادهمی و اکبرزاده، ۱۳۹۰: ۳۸). روند رو به رشد فزاینده گردشگری نگرانی‌های محیط زیستی را افزایش داده است. بدیهی است که گردشگری در محیطی متشکل از جاذبه‌های طبیعی صورت می‌گیرد. محیط طبیعی از گیاهان و جانوران و زیستگاه‌های‌شان تشکیل می‌شود. اگرچه گردشگری ممکن است باعث بهبود کیفیت محیط زیست شود، می‌تواند منابع و جاذبه‌های طبیعی را تخریب کند. اگر گردشگری با برنامه‌ریزی و اجرای مناسب همراه نباشد، می‌تواند زندگی گیاهان را نابود کند، موجب ازدحام جمعیت شود، زباله تولید کند، سواحل را آلوده سازد، موجب افزایش بی‌رویه ساخت‌وساز شود، فضاهای باز را محدود کند، مشکلاتی در زمینه اسکان به وجود آورد و نیازها و ساختار جامعه میزبان را نادیده بگیرد. بنابراین برای اینکه مردم به سفر کردن ادامه دهند، گردشگری باید از محیط زیست و جاذبه‌های طبیعی حفاظت و نگهداری کند و برای پایداری هرچه بیشتر، محدودیت‌هایی در زمینه استفاده و بهره‌برداری از آن‌ها اعمال کند (راسخی و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۳).

اگرچه گردشگری می‌تواند باعث قدرت و اشتیاق در ذی‌نفعان شود و به توسعه رفتارهای مثبت در خصوص محیط زیست و حفاظت کمک کند (آرن برگر^۱ و همکاران، ۲۰۱۲: ۵۰)، ولی یک رفتار مخرب محیط زیستی در مکان و زمانی معین می‌تواند تأثیرات ناخواسته فراوانی در سایر مکان‌ها و زمان‌ها داشته باشد و صدمات جبران‌ناپذیری بر بوم‌سازگان‌های آینده و زندگی نسل‌های فردا وارد آورد (نیاووپان و پودل^۲، ۲۰۱۱: ۱۳۴۶). در چنین شرایطی دستیابی به توسعه پایدار ناممکن به نظر می‌رسد، چراکه رابطه بین توسعه پایدار و محیط زیست رابطه‌ای دوسویه است و غفلت از محیط زیست مانع از دستیابی به اهداف توسعه می‌شود (گراوندی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۹). از طرفی ویترسیون^۳ و همکاران (۱۹۹۵) به نقل از (فاضلی و جعفر صالحی، ۱۳۹۲) بیان می‌کنند که نگرش‌های محیط زیستی خود تحت سیطره ارزش‌های خاص فایده‌گرایانه، مذهبی، محیط زیستی و ملی است. پژوهش‌های انجام‌شده در پنج کشور اتحادیه اروپا نشان می‌دهد تحصیل‌کرده‌ها نگرش محیط زیستی مناسب‌تری دارند و رفتارشان نیز متأثر از همین نگرش‌هاست و براساس ملاحظات زیست‌محیطی، کمتر از وسیله نقلیه شخصی استفاده می‌کنند؛ زنان بیشتر از مردان موافق رفتارهای مناسب محیط زیست‌اند و اعمالی نظیر جداسازی زباله‌ها و توجه به برچسب‌های محیطی را بیشتر انجام می‌دهند؛ و

1. Arnberger
2. Nyaupane & Poudel
3. Vittersion

مردم در حالت کلی با اقدامات تنبیهی و تنظیمی برای ایجاد رفتارهای محیط زیستی موافق‌اند. اگرچه در مواردی که اجرای عملی سیاست‌ها پیش می‌آید، موافقت کمتر می‌شود. همچنین افراد طبقه پایین بیش از بقیه طبقات اجتماعی با اعمال سیاست‌های محیط زیستی مخالف‌اند.

از طرفی اگر فرهنگی سلامت کامل داشته باشد، می‌تواند از سلامتی محیط زیست، استفاده آینده‌نگرانه از منابع طبیعی و سلامت جامعه صحبت کند. سلامت محیط زیست هر جامعه ضامن سلامت کامل آن است؛ بدین معنی که این دو به یکدیگر وابسته‌اند و اگر یکی را نادیده بگیریم، دیگری نیز از بین خواهد رفت. همچنین مردم فرهنگ استفاده از منابع طبیعی و امکانات محیط زیستی و فرهنگ همزیستی با محیط را نیاموخته‌اند یا آن را درونی نکرده‌اند (ادهمی و اکبرزاده، ۱۳۹۰: ۳۹). ادراک خطر، در بسیاری از مطالعات، برای پیش‌بینی کاهش فاجعه اثر زیادی دارد. حوادث و فجایع بر رفتارهای مردم حافظ محیط زیست تأثیر مستقیم نمی‌گذارد، اما در افکار آن‌ها و شناخت از خود و احساسات و هنجارهای شخصی و اعتقادات محیط زیستی آن‌ها تأثیرگذار است (واست فجال^۱ و همکاران، ۲۰۰۸: ۶۶).

با نگاه به آمار و ارقام و مطالعات صورت گرفته و باتوجه به ظهور روندها و رویکردهای نوین به مسائل محیط زیستی، که همگی حاکی از تأثیر چنین مسائلی در رفتارهای حفاظتی محیط زیست گردشگران است، مطالعه بینش و نگرش گردشگران داخلی و خارجی، سطح حساسیت آن‌ها و میزان تأثیرگذاری این مسائل در رفتارهای حفاظتی آن‌ها، به دلیل اهمیت‌شان در تدوین برنامه‌های محافظتی و گردشگری ضروری به نظر می‌رسد (حقیقی و خلیل، ۱۳۹۰: ۸۶).

از طرفی آگاهی از حساسیت‌ها و ظرافت‌های موجود در نظام طبیعت و درک فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در محیط زیست، ضرورتی انکارناپذیر برای برنامه‌ریزان توسعه پایدار کشور است. بنابراین پژوهش حاضر با هدف شناخت میزان تأثیر عوامل فرهنگی بر حفظ محیط زیست و رفتارهای محیط زیستی و بر مبنای مطالعه ارزش‌ها، هنجار شخصی، دانش و ادراکات دو گروه از گردشگران داخلی و خارجی و تأثیر آن‌ها بر رفتار زیست‌محیطی ایشان در استان فارس صورت گرفته است.

مبانی نظری

گردشگری فعالیتی است که غیر از مزایای اقتصادی و اشتغال‌زایی، تأثیرات اجتماعی و فرهنگی بسیاری دارد. همچنین این صنعت دارای پیامدهای متفاوتی است که می‌توان آن را به‌منزله نیروی محرک توسعه اقتصادی در تمام کشورها دانست. نمی‌توان گفت که توسعه صنعت گردشگری با مشکلات همراه نخواهد بود، ولی باید نتایج و منافع حاصل از سرمایه‌گذاری در آن را با دیگر صنایع، خصوصاً در کشورهای در حال توسعه، مقایسه کرد. علاوه بر نکات فوق، باید افزود که در عصر حاضر، یعنی دوران مبارزه با آلودگی محیط زیست، به جهانگردی در مقام مقایسه با صنایع دیگر، به‌عنوان صنعتی بدون آثار شدید آلودگی نگاه می‌شود؛ بدین معنا که حفظ محیط زیست و زیبای‌های طبیعی در ارتباط تنگاتنگ با جهانگردی است (هزارجریبی و نجفی، ۱۳۹۱: ۱۳۴). از طرفی امروزه رفتارهای

1.vastfjall

محیط زیستی انسان، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل مؤثر بر محیط زیست، مورد توجه بسیاری از پژوهشگران قرار گرفته است (احمدیان و حقیقتیان، ۱۳۹۵: ۵۳).

براساس تحقیقات صورت‌گرفته توسط فورلو و کنات در سال ۲۰۰۰، بسیاری از گردشگران بر این باورند که با برگزیدن سبک جدیدی از سفر می‌توان کمترین تأثیر منفی را بر محیط زیست داشت و این مشارکت به‌قدری حائز اهمیت است که هر فرد به‌تنهایی قادر است در حل مسائل مربوط به محیط زیست نقش بسزایی ایفا کند. تحقیقات فراوانی به‌منظور تعیین عوامل تأثیرگذار بر فعالیت‌های افراد در ارتباط با محافظت از محیط زیست صورت گرفته است. برای نمونه، در تحقیقات زیادی نشان داده شده که میان ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، روان‌شناختی، شخصیت و نگرش از یک سو و فعالیت‌های گردشگران در برابر محافظت محیط از سوی دیگر ارتباط معناداری وجود دارد (ساپلیکو، ۲۰۰۹: ۷۲).

شمار زیادی از مطالعات حوزه روان‌شناسی این نظریه را بیان می‌کنند که هنجارهای ذهنی عامل مهمی در قصد انجام رفتار است. هنجارهای ذهنی تأثیر دیگران بر رفتار را اندازه‌گیری می‌کند. اگر انتظارات اجتماعی بر انجام رفتار مورد بحث باشد، احتمال بیشتری وجود دارد که فرد آن رفتار را انجام دهد. بنابر نتایج پژوهش‌های گذشته، هنجارهای ذهنی نسبت به نگرش‌ها در پیش‌بینی مقاصد رفتاری گردشگران نقش مهم‌تری دارد (ماهر و مادی، ۲۰۱۰: ۶۳۵).

با مروری بر نظریات و مطالعات انجام‌شده، عوامل مؤثر بر رفتار مسئولانه محیط زیستی را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد:

۱. عوامل انگیزشی: احساس مسئولیت اخلاقی؛ نگرانی محیط؛ حساسیت محیط؛ توانایی کنترل؛ نگرش محیطی و
۲. عوامل شناختی: دانش و مهارت‌ها
۳. عوامل جمعیت‌شناختی: سن؛ جنس؛ درآمد؛ سطح تحصیلات.
۴. عوامل بیرونی: گروه‌های فشار؛ فرصت‌هایی برای انتخاب رفتار و مانند این‌ها (متقی و هم‌تیمی‌گویه، ۱۳۹۱: ۱۵۶).

یکی از نظریه‌های گوناگون برای توضیح رفتارهای محیط زیستی، مدل فعال‌سازی هنجار شوارتز (۱۹۷۷) است. ان آ ام (NAM) توضیح رفتار نوع‌دوستانه را توسعه می‌دهد. فعال‌سازی هنجار مدلی است که توسط شوارتز (۱۹۷۵) توسعه یافته و برای تجزیه و تحلیل تأثیر هنجارهای اخلاقی بر رفتار استفاده می‌شود. درواقع ان آ ام، رفتارهای نوع‌دوستانه را توضیح داد و بعد در زمینه محیط زیست پذیرفته شد. براساس ان آ ام، رفتارها در پاسخ به هنجارهای شخصی یا احساسات اخلاقی ضروری رخ می‌دهد و هنجارهای شخصی وقتی فعال می‌شود که افراد آگاهی پیدا می‌کنند که رفتارهای خاص ممکن است نتیجه ناسازگاری با دیگران یا با محیط باشد (بامبرگ، ۲۰۱۳: ۱۵۴).

همچنین تئوری نوین محیط زیستی^۱ (NEP)، که اولین بار توسط دون لاپ و ون لایر (۱۹۷۸) به‌منظور اندازه‌گیری دیدگاه‌های اساسی عمومی در مورد طبیعت و ارتباط با آن توسعه پیدا کرد، بر درگیری‌های انسان با طبیعت، محدودیت‌های رشد و نقش مناسب انسان در طبیعت تمرکز داشت (توکل و همکاران، ۱۳۹۴:۱۳).

علاوه‌براین، استرن و همکارانش (۲۰۰۰) یک چارچوب تئوری ارزش، باور و هنجار^۲ (VBN) را برای مطالعه رفتار محیط زیستی ارائه دادند که به تئوری ارزش شوارتز (۱۹۷۵) مشهور است و به تئوری ارزش NEP لاپ و ون لایر (۱۹۷۸) و NAT^۳ (شوارتز، ۱۹۷۵) متصل می‌شود. این نظریه در زمینه محیط زیست، روان‌شناسی و پیش‌بینی رفتارهای حافظ محیط زیست به‌صورت گسترده استفاده می‌شود (صالحی و امام‌قلی، ۱۳۹۱:۹۴).

در قرن حاضر، رفتارهای محیط زیستی، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل در محیط زیست، مورد توجه بسیاری از جامعه‌شناسان محیط زیست قرار گرفته است. رفتارهای محیط زیستی ضمن اینکه بر بیشتر مسائل و تهدیدهای محیط زیستی تأثیر می‌گذارند، خود نیز از عواملی تأثیر می‌پذیرند. پژوهش حاضر با هدف شناخت میزان تأثیر عوامل فرهنگی بر رفتارهای محیط زیستی مسئولانه انجام گرفته است.

پیشینه پژوهش

مسئله حفظ محیط زیست یکی از مسائل روز جهان است. فاجعه محیط زیستی نه‌تنها آرامش و امنیت را از زندگی انسان می‌رباید، بلکه سلامتی و هستی را تهدید می‌کند. با وجود پژوهش‌های متعدد، هنوز این مسئله روشن نیست که چه عواملی سبب می‌شود فرد رفتار جامعه‌پسندانه حفظ و مراقبت از محیط زیست را انجام دهد (پرکینز، ۲۰۱۰).

نتایج پژوهشی که با هدف بررسی شکاف نگرش و دانش و رفتار محیط زیستی انجام یافت، نشان داد که رفتارهای محیط زیستی هریک از کنشگران انسانی، بسته به موقعیت، می‌تواند متفاوت و دارای اهمیت ویژه‌ای باشد. گردشگران از جمله گروه‌هایی هستند که به‌دلیل شدت تأثیراتی که رفتارهای محیط زیستی آن‌ها بر محیط اجتماعات مقصد به‌جا می‌گذارد، در معرض مطالعه رفتاری محیط زیستی‌اند. در این مقاله، تأثیر متغیرهای ذهنی و نگرشی بر رفتارهای محیط زیستی دو نمونه از گردشگران بررسی می‌شود. طبق یافته‌های به‌دست‌آمده و آزمون هم‌بستگی پیرسون، رفتار محیط زیستی گردشگران با ارزش‌های محیط زیستی، تصور فرهنگی و انگیزه فرهنگی رابطه مستقیم معناداری دارد، درحالی‌که بین دانش محیط زیستی و رفتار محیط زیستی گردشگران رابطه معناداری مشاهده نشد (فاضلی و صالحی، ۱۳۹۲).

نتایج حاصل از پژوهشی که با هدف بررسی تأثیر بیشتر عوامل اجتماعی نسبت به عوامل

1. New Environmental Paradigm

2. value-belief-norm

3. Norm Activation Theory

اقتصادی بر عملکرد زنان، در جهت حفظ محیط زیست، در شهرستان آبادان انجام یافت، بیانگر آن است که عوامل اجتماعی بیش از عوامل اقتصادی بر عملکرد زنان در محیط زیست تأثیر دارد. تحقیق حاضر در پی یافتن عوامل اجتماعی - اقتصادی است که بر عملکرد زنان در حفظ محیط زیست اطراف خود و خانواده آنان مؤثر است (نامداری و نجفیان، ۱۳۹۱).

در پژوهشی که با عنوان نگرانی‌های محیط زیستی و رفتار محیط زیست و نگرش و رفتار در جامعه شهری چین انجام یافت، مشخص شد که بعد از سال ۱۹۷۸ اقتصاد چین به سرعت رشد پیدا کرد و مشکلات محیط زیستی زیادی پدیدار شد که دلیل اصلی آن ضایعات اقتصادی، کشمکش‌های اجتماعی و کم شدن سلامتی بود. لازم بود فاکتورهایی آزمایش شود که بر نگرش و رفتار چینی‌ها تأثیر می‌گذارد. نتایج نشان می‌دهد که نگرانی‌های محیط زیستی در چینی‌ها شامل این موارد است: رفتارهای حافظ محیط زیست و مشکلات محیط زیستی داخلی و ان ای پی. یافته‌ها نشان می‌دهد که به جز جنس و درآمد اثر دیگر متغیرهای فردی همانند الگوی غرب است. همان طور که تحلیل‌ها برای متغیرهای سطح شهری فرضیه فراوانی و وفور نعمت را نشان می‌دهد و می‌گوید سطح درآمد سرانه ملی تحت تأثیر نگرانی‌های محیط زیستی قرار دارد، استدلال می‌کند که بخشی از نگرانی‌های محیط زیستی نتیجه وخامت مشکلات محیط زیستی است و موضوعات و مشکلات محیط زیستی در اینجا به طور کامل پشتیبانی نمی‌شود. این مطالعه دستورالعمل‌هایی برای نگرانی‌های آینده محیط زیستی فراهم می‌کند و شکاف مهم نگرش و رفتارهای محیط زیستی را در میان چینی‌ها پر می‌کند (لوو^۱ و همکاران، ۲۰۱۲).

پژوهشی با عنوان جهت‌گیری‌های محیط زیستی تأثیرگذار در رفتارهای محافظتی ذی‌نفعان گردشگری و تأثیرگذار در مدیریت مناطق گردشگری انجام یافت و مشخص شد که نگرش محیط زیستی می‌تواند در روند گردشگری پایدار در مناطق حفاظت‌شده تأثیر داشته باشد. همچنین نتایج حاکی از آن بود که جهت‌گیری‌های محیط زیستی در میان ذی‌نفعان گردشگری متفاوت است و به منافع اقتصادی، آگاهی و اطلاعات و زیر و بم حکومت وابسته است (امران^۲ و همکاران، ۲۰۱۴).

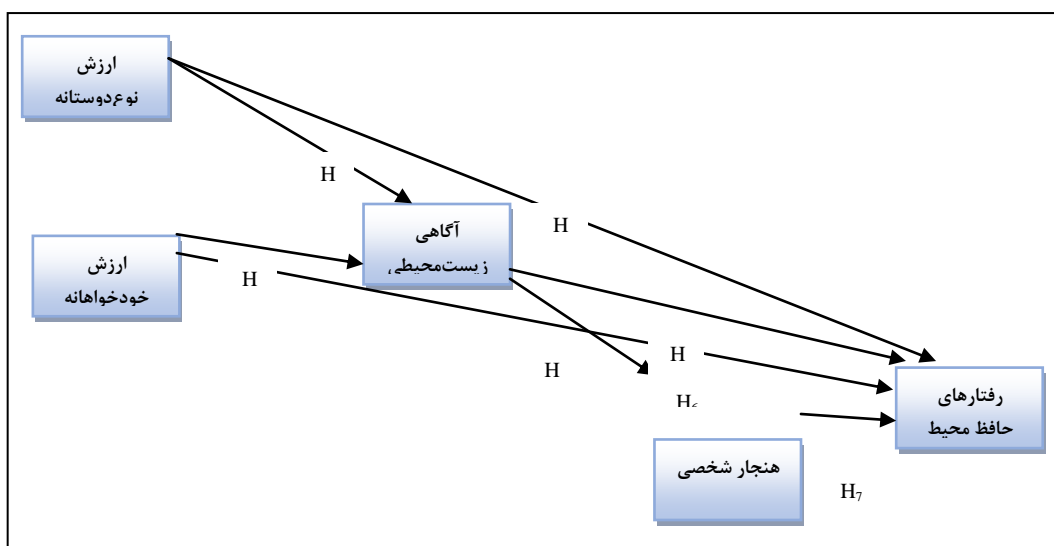
نتایج پژوهشی که به منظور تشویق رفتار حافظ محیط زیست انجام یافت بیانگر آن است که کیفیت محیط زیست به شدت به الگوهای رفتار انسان بستگی دارد. در این پژوهش، سهم و پتانسیل روان‌شناسی محیطی را برای درک و ترویج رفتار حافظ محیط زیست بررسی کردند و چارچوبی کلی ارائه دادند: ۱- شناسایی رفتار تغییرکرده؛ ۲- بررسی عوامل اصلی در رفتار؛ ۳- طراحی و پیاده‌سازی مداخلات تغییر رفتاری برای کاهش آثار محیط زیستی؛ ۴- ارزیابی آثار مداخلات و چگونگی تجربه روان‌شناسان محیطی در چهار موضوع مورد مطالعه و شناسایی کاستی‌های آشکار آن‌ها تاکنون و روشن کردن مسائل عمده برای تحقیقات آینده (استگ و ولک^۳، ۲۰۰۹).

داشتن آگاهی از وضعیت محیط زیست و بررسی روند تغییرات آن به موضوع مورد توجه مجامع

1. Liu
2. Imran
3. Steg & Vlek

جهانی، در طی سال‌های اخیر، بدل شده است. درک صحیح از وضعیت محیط زیست، برای تعیین تغییرات لازم در نحوه مدیریت مقاصد گردشگری و ارائه برنامه‌های مدیریتی گردشگری، نقش بسیار مهمی دارد. با نگاه به آمار و ارقام و مطالعات صورت گرفته و با توجه به ظهور روندها و رویکردهای نوین به مسائل زیست‌محیطی که همگی حاکی از تأثیر چنین مسائلی در رفتارهای حفاظتی محیط زیست گردشگران است، مطالعه بینش و نگرش گردشگران داخلی و خارجی، سطح حساسیت و میزان تأثیرگذاری این مسائل در رفتارهای حفاظتی آن‌ها، به دلیل اهمیت‌شان در تدوین برنامه‌های حفاظتی و گردشگری ضروری به نظر می‌رسد.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

روش‌شناسی

روش به‌کاررفته در این پژوهش، توصیفی بود و اطلاعات و داده‌ها و مواد لازم از طریق پرسش‌نامه و با استفاده از روش میدانی - پیمایشی به‌دست آمد. جامعه آماری این تحقیق، نهمدهزار نفر از گردشگران داخلی و خارجی بود که در زمان تحقیق (سه ماهه اول سال ۱۳۹۵) از مکان‌های گردشگری استان فارس (مجموعه‌های تاریخی شهر شیراز، مجموعه زندیه، حافظیه، سعدیه، تخت جمشید، نقش‌رستم و آبشار مارگون) بازدید به‌عمل آورده بودند. برای انتخاب حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. بدین ترتیب، حجم نمونه از طریق روش نمونه‌گیری تصادفی ساده برابر ۲۶۰ نفر انتخاب شد که ۱۴۵ نفر گردشگر داخلی (۱۰۲ نفر زن و ۴۳ نفر مرد) با میانگین سنی ۳۴ سال و ۱۱۵ نفر گردشگر خارجی (۷۳ نفر زن و ۴۲ نفر مرد) با میانگین سنی ۵۲ سال بودند.

ابزار سنجش متغیرهای ارزش‌های نوع‌دوستانه و خودخواهانه (نه گویه)، هنجارهای شخصی (هفت گویه)، آگاهی از عواقب فاجعه (سه گویه)، رفتارهای حافظ محیط زیست (پنج گویه) به‌ترتیب عبارت است از: پرسش‌نامه‌های ارزش‌های نوع‌دوستانه و خودخواهانه استرن (۲۰۰۰) و استرن و داییتز

(۱۹۹۴)، هنجارهای شخصی ژانگ (۲۰۱۴) و رفتارهای حافظ محیط زیست چوی و مورای (۲۰۱۰)، کارپ (۱۹۹۶) شوالتز و همکاران (۲۰۰۵) و استرن (۲۰۰۰). مقیاس سنجش در این پرسش‌نامه‌ها براساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت از ۵، برابر با کاملاً موافقم، تا ۱، برابر با کاملاً مخالفم، تنظیم شده است.

اعتبار پرسش‌نامه‌ها به‌روش صوری (استفاده از نظر کارشناسان و متخصصان ذی‌ربط) تأمین شده است. برای سنجش پایایی نیز از آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برای شاخص‌های تحقیق به ترتیب ۰/۸۲، ۰/۷۷، ۰/۸۰، ۰/۸۴، ۰/۸۶ به دست آمد که نشان‌دهنده هم‌بستگی درونی بین متغیرها برای سنجش مفاهیم موردنظر است. بدین ترتیب می‌توان گفت که ابزارهای سنجش از قابلیت اعتماد و یا پایایی لازم برخوردار است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون آماری تحلیل مسیر (به‌وسیله نرم‌افزار لیزرل نسخه ۸/۷ و برای تعیین ضریب آلفای کرونباخ از نرم‌افزار اسپاس نسخه ۲۲) استفاده شد.

نتایج

در جدول ۱، شاخص‌های مربوط به آمار توصیفی متغیرهای پژوهش برای نمونه‌های موردبررسی (گردشگران داخلی و گردشگران خارجی) شامل میانگین، انحراف استاندارد، کجی و کشیدگی ارائه شده است.

جدول ۱: شاخص‌های آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

گردشگران خارجی		گردشگران داخلی		شاخص
انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	متغیر
۴/۵۰	۱۴/۴۵	۳/۳۶	۱۲/۵۲	ارزش‌های نوع‌دوستانه
۳/۴۲	۱۰/۸۶	۳/۴۷	۹/۸۴	ارزش‌های خودخواهانه
۲/۶۰	۸/۰۳	۲/۶۷	۷/۱۴	آگاهی محیط زیستی
۵/۸۹	۱۵/۵۴	۶/۲۸	۱۳/۳۲	هنجارهای شخصی
۴/۷۸	۱۴/۲۵	۴/۱۶	۱۵/۷۵	رفتارهای حافظ محیط زیست

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، با توجه به مقادیر به دست آمده، کجی و کشیدگی برای متغیرهای پژوهش در هر دو گروه، که بین ۲- و ۲+ قرار دارد، توزیع تمامی متغیرها نرمال است؛ بنابراین می‌توان برای تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش از روش تحلیل مسیر استفاده کرد.

از آنجاکه در این پژوهش هدف بررسی نقش واسطه‌ای و پیش‌بینی‌کننده متغیرها یعنی برآورد آثار مستقیم، غیرمستقیم، کل، مقدار t و مقدار واریانس تبیین‌شده بین متغیرها در مدل است، از روش تحلیل مسیر استفاده شد. جدول ۲، اثر مستقیم و مقدار t مربوط به متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۲: برآوردهای ضرایب اثر مستقیم

مقدار t برای مقایسه پارامترها	گردشگران خارجی		گردشگران داخلی		برآوردها متغیرها
	T	پارامتر استاندارد شده	T	پارامتر استاندارد شده	
					اثر مستقیم ارزش‌های نوع‌دوستانه بر:
۰/۸۸	۴/۲۵	۰/۳۳**	۳/۶۷	۰/۲۸**	آگاهی محیط زیستی
۲/۲۶	۴/۴۱	۰/۳۵**	۲/۶۶	۰/۲۳**	رفتارهای حافظ محیط زیست
					اثر مستقیم ارزش‌های خودخواهانه بر:
۳/۱۱	۲/۷۰	-۰/۲۲**	۱/۰۸	۰/۱۱	آگاهی محیط زیستی
۰/۷۵	-۳/۸۹	-۰/۳۰**	۳/۱۵	-۰/۲۶**	رفتارهای حافظ محیط زیست
					اثر مستقیم آگاهی محیط زیستی بر:
۰/۹۸	۳/۴۹	۰/۲۷**	۲/۶۱	۰/۲۰**	هنجارهای شخصی
۱/۹۰	۳/۹۸	۰/۳۲**	۲/۷۴	۰/۲۳**	رفتارهای حافظ محیط زیست
					اثر مستقیم هنجارهای شخصی بر:
۱/۹۹	۵/۲۶	۰/۴۲**	۳/۹۶	۰/۳۱**	رفتارهای حافظ محیط زیست

* $P < 0.05$ ** $P < 0.01$

براساس نتایج گزارش شده در جدول ۲، اثر مستقیم ارزش نوع‌دوستانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی برابر با ۰/۲۳ و باتوجه به مقدار $t = ۲/۶۶$ در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار است. اثر مستقیم ارزش نوع‌دوستانه بر آگاهی محیط زیستی نیز در این گردشگران برابر با ۰/۲۸ که باتوجه به مقدار $t = ۳/۶۷$ در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار است.

همچنین باتوجه به جدول ۲، اثر مستقیم ارزش نوع‌دوستانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی برابر با ۰/۳۵ و باتوجه به مقدار $t = ۴/۴۱$ در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار است. اثر مستقیم ارزش نوع‌دوستانه بر آگاهی محیط زیستی نیز در این گردشگران برابر با ۰/۳۳ که باتوجه به مقدار $t = ۴/۲۵$ در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار است.

براساس نتایج گزارش شده در جدول ۲، اثر مستقیم ارزش خودخواهانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی برابر با -۰/۲۶ و باتوجه به مقدار $t = ۳/۱۵$ در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار است. باین حال، اثر مستقیم ارزش خودخواهانه بر آگاهی محیط زیستی در این گردشگران برابر با ۰/۱۱ است که باتوجه به مقدار $t = ۱/۰۸$ معنی‌دار نیست.

همچنین باتوجه به جدول ۲، اثر مستقیم ارزش خودخواهانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی برابر با -۰/۳۰ و باتوجه به مقدار $t = -۳/۸۹$ در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار است. اثر مستقیم ارزش خودخواهانه بر آگاهی محیط زیستی نیز در این گردشگران برابر با -۰/۲۲ که باتوجه به مقدار $t = ۲/۷۰$ در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار است.

براساس نتایج گزارش شده در جدول ۲، اثر مستقیم آگاهی محیط زیستی بر هنجارهای شخصی در این گردشگران داخلی برابر با ۰/۲۰ که باتوجه به مقدار $t = ۲/۶۱$ در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار است. اثر مستقیم

آگاهی محیط زیستی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در این گردشگران برابر با ۰/۲۳ که باتوجهبه مقدار $t=2/74$ در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.

همچنین براساس جدول ۲، اثر مستقیم آگاهی محیط زیستی بر هنجارهای شخصی در گردشگران خارجی برابر با ۰/۲۷ که باتوجهبه مقدار $t=3/49$ در سطح ۰/۰۱ معنی دار است. اثر مستقیم آگاهی محیط زیستی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در این گردشگران برابر با ۰/۳۲ که باتوجهبه مقدار $t=3/98$ در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.

براساس نتایج گزارش شده در جدول ۲، اثر مستقیم هنجارهای شخصی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی برابر با ۰/۳۱ و باتوجهبه مقدار $t=3/96$ در سطح ۰/۰۱ معنی دار است. به علاوه، اثر مستقیم هنجارهای شخصی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی نیز برابر با ۰/۴۲ و باتوجهبه مقدار $t=5/26$ در سطح ۰/۰۱ معنی دار است.

در ادامه، به بحث پیرامون اثر غیرمستقیم متغیرها بر یکدیگر می پردازیم

جدول ۳: برآورد ضرایب اثر غیرمستقیم

گردشگران خارجی		گردشگران داخلی		برآوردها	متغیرها
T	پارامتر استاندارد شده	T	پارامتر استاندارد شده		
اثر غیرمستقیم ارزش های نوع دوستانه بر:					
۳/۶۲	۰/۱۱**	۳/۱۴	۰/۰۹**	هنجارهای شخصی	
۳/۵۵	۰/۱۰**	۳/۸۶	۰/۱۲**	رفتارهای حافظ محیط زیست	
اثر غیرمستقیم ارزش های خودخواهانه بر:					
۰/۸۳	۰/۰۲	۲/۴۱	۰/۰۵*	هنجارهای شخصی	
۳/۴۷	۰/۰۷**	۲/۳۳	۰/۰۶*	رفتارهای حافظ محیط زیست	
اثر غیرمستقیم آگاهی محیط زیستی بر:					
۴/۱۰	۰/۱۳**	۳/۷۰	۰/۱۱**	رفتارهای حافظ محیط زیست	

* $P < 0/05$ ** $P < 0/01$

براساس نتایج گزارش شده در جدول ۳، اثر غیرمستقیم ارزش نوع دوستانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی برابر با ۰/۱۲ و باتوجهبه مقدار $t=3/86$ در سطح ۰/۰۱ معنی دار است. همچنین اثر غیرمستقیم ارزش نوع دوستانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی برابر با ۰/۱۰ و باتوجهبه مقدار $t=3/55$ در سطح ۰/۰۱ معنی دار است. باتوجهبه تأیید این فرضیه، آگاهی محیط زیستی و هنجارهای شخصی در رابطه بین ارزش نوع دوستانه و رفتارهای حافظ محیط زیست نقش واسطه ایفا می کند.

باتوجهبه نتایج گزارش شده در جدول ۳، اثر غیرمستقیم ارزش خودخواهانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی برابر با ۰/۰۶ و باتوجهبه مقدار $t=2/33$ در سطح ۰/۰۵ معنی دار است. همچنین اثر غیرمستقیم ارزش خودخواهانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی برابر با

۰/۰۷ و باتوجه به مقدار $t = 3/47$ در سطح $0/01$ معنی‌دار است. باتوجه به تأیید این فرضیه، آگاهی محیط زیستی و هنجارهای شخصی در رابطه بین ارزش خودخواهانه و رفتارهای حافظ محیط زیست نقش واسطه ایفا می‌کند.

براساس نتایج ارائه شده در جدول ۳، اثر غیرمستقیم آگاهی محیط زیستی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی برابر با $0/11$ است و باتوجه به مقدار $t = 3/70$ در سطح $0/01$ معنی‌دار است. همچنین اثر غیرمستقیم آگاهی محیط زیستی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی برابر با $0/13$ است و باتوجه به مقدار $t = 4/10$ در سطح $0/01$ معنی‌دار است. باتوجه به تأیید این فرضیه، هنجارهای شخصی در رابطه بین آگاهی محیط زیستی و رفتارهای حافظ محیط زیست نقش واسطه ایفا می‌کند.

در ادامه واریانس تبیین‌شده متغیرها در مدل موردنظر پژوهش حاضر، در هر دو گروه گردشگران داخلی و خارجی ارائه شده است (جدول ۴).

جدول ۴: واریانس تبیین‌شده متغیرهای پژوهش

متغیر	گردشگران داخلی	گردشگران خارجی
آگاهی محیط زیستی	۰/۲۳	۰/۲۰
هنجارهای شخصی	۰/۲۹	۰/۲۵
رفتارهای حافظ محیط زیست	۰/۳۶	۰/۳۲

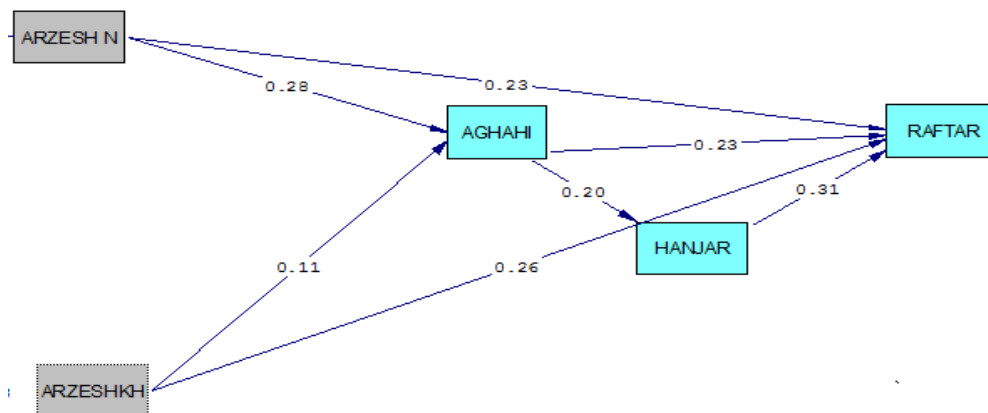
همان طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، بیشترین و کمترین میزان واریانس تبیین‌شده متغیرهای پژوهش در گردشگران داخلی مربوط به رفتارهای حافظ محیط زیست و آگاهی محیط زیستی و به ترتیب برابر با $0/36$ و $0/23$ است. در گردشگران خارجی نیز بیشترین و کمترین میزان واریانس تبیین‌شده مربوط به رفتارهای حافظ محیط زیست و آگاهی محیط زیستی است که به ترتیب برابر با $0/32$ و $0/20$ است. برای بررسی برازندگی مدل از شاخص‌های برازندگی استفاده شده است. به‌طور کلی از میان مشخصه‌های برازندگی متنوعی که وجود دارد، شاخص‌های برازش x^2/df ، RMSEA، CFI، GFI و AGFI در این پژوهش به کار رفته که در جدول زیر گزارش شده است.

جدول ۵: مشخصه‌های نکویی برازندگی مدل پیش‌بینی رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی و خارجی

مشخصه	برآورد داخلی	برآورد خارجی
نسبت مجذور کای به درجه آزادی (x^2/df)	۱/۵۳	۱/۴۳
شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)	۰/۹۷	۰/۹۳
شاخص نکویی برازش (GFI)	۰/۹۵	۰/۹۳
شاخص تعدیل‌شده نکویی برازش (AGFI)	۰/۹۴	۰/۹۲
جذر برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA)	۰/۰۵۹	۰/۰۶۵

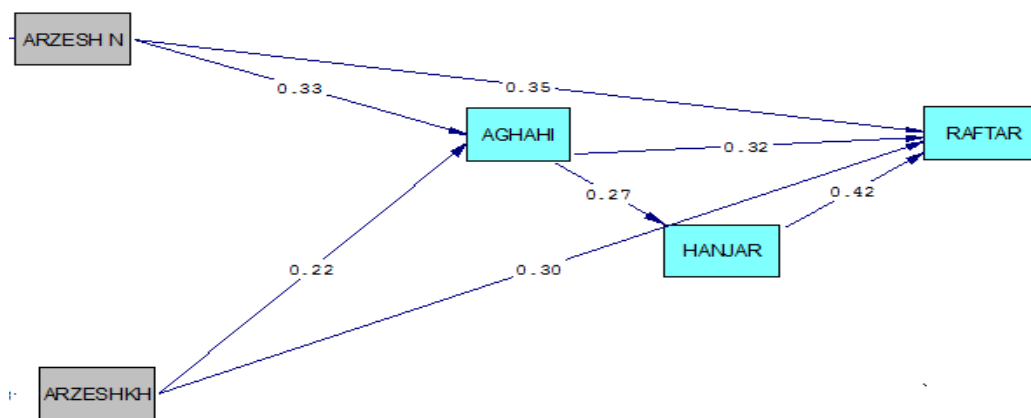
باتوجه به مشخصه‌های نکویی برازش، که در جدول ۵ گزارش شده است، برازش مدل پیش‌بینی رفتارهای حافظ محیط زیست در دو گروه گردشگران داخلی و خارجی در سطح نسبتاً خوبی است. در ادامه، نمودارهای مسیر مدل برازش‌شده همراه با پارامترهای برآوردشده (مقادیر استاندارد) برای گردشگران داخلی و خارجی به صورت جداگانه ارائه شده است.

شکل ۲: نمودار مسیر مدل پیش‌بینی رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی

Chi-Square=6.15, df=4, P-value=0.074, RMSEA=0.059

شکل ۳: نمودار مسیر مدل پیش‌بینی رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی

Chi-Square=5.35, df=4, P-value=0.058, RMSEA=0.065

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش عوامل مؤثر بر رفتارهای حافظ محیط زیست در بین گردشگران استان فارس و آثار مستقیم و غیرمستقیم آن‌ها با یکدیگر و با متغیر رفتارهای حافظ محیط زیست بررسی شد. باتوجه به تأیید همه فرضیه‌های موجود، به جز زیرفرضیه‌های اثر ارزش خودخواهانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی و خارجی که رد می‌شود، بین ضرایب اثر مستقیم متغیرهای پژوهش در مدل‌های مربوط به گردشگران داخلی و خارجی تفاوت وجود دارد و مدل مفهومی پژوهش حاضر مدل خوبی برای گردشگران در خصوص رفتارهای محیط زیستی است. علاوه بر این، مدل روابط اساسی بین متغیرها و متغیرهای مدل رفتار حافظ محیط زیست را بررسی می‌کند و به آن اعتبار می‌بخشد. نتایج به‌دست‌آمده از بررسی کلی مدل حاکی از آن است که بیشترین میزان اثر کل مربوط به متغیر آگاهی محیط زیستی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی ۰/۳۷ است. و بیشترین اثر کل مربوط به متغیر ارزش نوع‌دوستانه بر رفتارهای حافظ محیط زیست و متغیر آگاهی محیط زیستی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی ۰/۴۵ است. بیشترین میزان اثر مستقیم در گردشگران داخلی مربوط به متغیر هنجارهای شخصی بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران خارجی ۰/۴۲ است و بیشترین میزان اثر مستقیم در گردشگران خارجی مربوط به اثر مستقیم هنجارهای شخصی بر رفتارهای حافظ محیط زیست ۰/۴۵ است. متغیر هنجارهای شخصی بیشترین اثر مستقیم را بر رفتارهای حافظ محیط زیست در گردشگران داخلی و خارجی داشت. نتایج به‌دست‌آمده در این تحقیق با تحقیقات حقیقی و خلیل (۱۳۹۰)، احمدیان و حقیقتیان (۱۳۹۵)، امران و همکاران (۲۰۱۴) و لو و همکاران (۲۰۱۲) همخوانی دارد. گردشگران عضوهای فعال مرکزی در حفاظت محیط‌های گردشگرپذیرند و باید بدانند که توجه به محیط زیست در توسعه ظرفیت‌های گردشگری بسیار مهم است. همچنین باید بدانند که چه عواملی بر جهت‌گیری‌های زیست‌محیطی اثر می‌گذارد و این جهت‌گیری‌ها چگونه می‌تواند بر تغییر و دگرگونی نیت گردشگران در داشتن رفتارهای زیست‌محیطی اثر بگذارد.

مشکلات مربوط به محیط زیست و اهمیت حفاظت از محیط زیست مسئله‌ای جهانی است. فرهنگ عامل اصلی و موتور توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست است. در بین انبوه گردشگرانی که مشتاق مسافرت به نقاط گردشگری‌اند، گروه‌هایی وجود دارند که انتظار می‌رود رفتار هماهنگ با محیط زیست داشته باشند. هرچه دغدغه‌های محیط زیستی بیشتر باشد، توجه به حفظ محیط زیست در طبیعت‌گردی و استفاده از محصولات با برچسب‌های محیط زیستی بیشتر می‌شود. دانش محیط زیستی یکی از متغیرهای مستقل در پیش‌بینی رفتارهای حفاظتی محیط زیست گردشگران است و گردشگران با دانش محیط زیستی بیشتر تمایل قوی‌تری برای مشارکت در رفتارهای حفاظتی محیط زیست دارند. همچنین دانش بر نگرش تأثیرگذار است. محیط زیست اغلب به‌عنوان عامل عمده‌ای از کشش در حرکات گردشگری در نظر گرفته می‌شود و به مطلوبیت و جذابیت مقصد گردشگری کمک می‌کند و در صنعت گردشگری یک دارایی ضروری به حساب می‌آید. رفتارهای نامناسب و بد بعضی از

ساکنان با محیط زیست و منابع ممکن است باعث خراب شدن اکوسیستم‌ها و مقاصد گردشگری شود. دولت و شرکت‌های خدمات مسافرتی باید سعی کنند با تغییر نگرش در گردشگران آنها را به گردشگری سبز ترغیب کنند، زیرا فقدان درک مردم از نقشی که در تخریب محیط زیست دارند، آنها را به ثبات در تغییر رفتار، به‌ویژه رفتارهایی که از نظر آنها محدودکننده است، سوق می‌دهد. آژانس‌های خدمات مسافرتی و بقیه ذی‌نفعان نیز می‌توانند با فعالیتهایی مانند تغییر در بسته سفر، تبلیغات در جهت گردشگری سبز و کاهش قیمت سفر سبز و ارائه خدمات بهتر به حفاظت محیط زیست کمک کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود که دولت و مسئولان و سازمان میراث فرهنگی و نیز بخش خصوصی، مثل آژانس‌های خدمات مسافرتی، از طریق تشویق و ترویج فرهنگ طبیعت‌دوستی و طبیعت‌گردی و اجرای برنامه‌های آموزشی و اطلاع‌رسانی، از طریق چاپ بروشور و کتابچه‌های آموزشی و پخش برنامه‌های مرتبط با حفاظت محیط زیست از صدا و سیما، تعهد اخلاقی و مسئولیت‌پذیری را در گردشگران به‌وجود آورند.

منابع

- احمدیان، داریوش، حقیقتیان، منصور، (۱۳۹۵)، «تحلیل جامعه‌شناختی نقش عوامل فرهنگی بر رفتارهای زیست‌محیطی شهری (مورد مطالعه: شهروندان شهر کرمانشاه)»، *مطالعات جامعه‌شناسی شهری*، سال ۶، شماره ۱۸، صص ۵۱-۷۶.
- ادهمی، عبدالرضا، اکبرزاده، الهام، (۱۳۹۰)، «بررسی عوامل فرهنگی مؤثر بر حفظ محیط زیست شهر تهران (مطالعه موردی: مناطق ۵ و ۱۸ تهران)»، *جامعه‌شناسی مطالعات جوانان*، دوره ۱، شماره ۱، صص ۳۷-۶۲.
- توکل، محمد، کریمی، مینا، طالبی، مهشید، (۱۳۹۴)، «مطالعه درک و تصور زیست‌محیطی کنشگران فعال در حیطه محیط زیست»، *جامعه و محیط زیست*، سال ۱، شماره ۱، صص ۱۱-۳۶.
- حقیقی، محمد، خلیل، مریم، (۱۳۹۰)، «بررسی جایگاه بازاریابی سبز در رفتار خرید مصرف‌کنندگان»، *مدیریت فرهنگ سازمانی* (۲): ۱۰۲-۸۳.
- راسخی، سعید، کریمی پتانلار، سعید، محمدی، ثریا، (۱۳۹۵)، «اثر گردشگری بر محیط زیست: یک مطالعه موردی برای کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته منتخب»، *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، سال ۵، شماره ۱۶، صص ۷۱-۹۴.
- صالحی، صادق، امام‌قلی، لقمان، (۱۳۹۱)، «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر رفتارهای زیست‌محیطی (مطالعه موردی: استان کردستان)»، *جامعه‌شناسی ایران*، دوره ۱۳، شماره ۴، صص ۹۰-۱۱۵.
- فاضلی، محمد، جعفر صالحی، سحر، (۱۳۹۲)، «شکاف نگرش، دانش و رفتار زیست‌محیطی گردشگران»، *مطالعات مدیریت گردشگری*، سال ۸، شماره ۲۲، صص ۱۳۷-۱۶۱.
- گراوندی، شهرپر، پاپ‌زن، عبداحمید، افشار زاده، نشمیل، (۱۳۹۰)، «مدل‌سازی توسعه پایدار زیست‌محیطی با استفاده از تئوری بنیانی (مورد مطالعه: روستای شروینه شهرستان جوانرود)»، *مسکن و محیط روستا*، شماره ۱۳۶، صص ۶۷-۷۸.
- متقی، افشین، همتی‌گویه، زهرا، (۱۳۹۱)، «گردشگری و محیط زیست (بررسی فرصت‌ها، نگرانی و رفتار محیط زیستی در بین گردشگران شهر بوشهر)»، *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، سال ۱، شماره ۳، صص ۱۵۵-۱۶۸.
- نامداری، روح‌انگیز، نجفیان، محسن، (۱۳۹۱)، «بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر عملکرد زنان در حفظ محیط زیست»، *زن و فرهنگ*، سال ۳، شماره ۱۵، صص ۸۹-۹۸.
- هزارجریبی، جعفر، نجفی، ملک محمد، (۱۳۹۱)، «بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در ایران (با رویکرد جذب گردشگران خارجی)»، *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، سال ۲۳، شماره ۳، صص ۱۳۳-۱۴۶.

Arnberger, A. Eder, R. Allex, B. Sterl, P. Burns, R. C. (2012). "Relationships between national-park affinity and attitudes towards protected area management of visitors to the Gesaeuse National Park, Austria". *Forest Policy and Economics*, 19, 48-55.

Bamberg, S. (2013). "Changing environmentally harmful behaviors: A stage model of self-regulated behavioral change". *Journal of Environmental Psychology*, 34, 151-159.

Choi, H. C., & Murray, I. (2010). "Resident attitudes toward sustainable community

- tourism". *Journal of Sustainable Tourism*, 18(4). 575-594.
- Imran, S. Alam, KH. Beaumont, N.(2014)."Environmental orientations and environmental behaviour: Perceptions of protected area tourism stakeholders". *Tourism Management*,40, 290-299.
- Karp, D. G. (1996). "Values and their effect on pro-environmental behavior". *Environment and Behavior*, 28(1), 111-133.
- Liu, X. Wang, C. Shishime,T. Fujitsuka,T.(2012). "Sustainable consumption: Green purchasing behaviours of urban residents in China". *Sustainable Development*, 20, 4, 293-308.
- Maher, A. A. Mady, S. (2010). "Animosity subjective and anticipated during and international crisis". *International Marketing Review*, 27,6, 630-651.
- Nyaupane, G. P. Poudel, S. (2011). "Linkages among biodiversity, livelihood, and tourism". *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1344-1366.
- Perkins, H.E. (2010). "Measuring love and care for nature". *Journal of Environmental Psychology*, 30,4, 339-594.
- Schultz, P. W., Gouveia, V. V., Cameron, L. D., Tankha, G., Schmuck, P., & Fran_ek, M. (2005). "Values and their relationship to environmental concern and conservation behavior". *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(4), 457-475.
- Steg, L. Vlek, CH.(2009). "Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda". *Journal of Environmental Psychology*, 29, 3, 309-317.
- Stern, P. C. (2000). "Toward a coherent theory of environmentally significant behavior". *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424.
- Stern, P. C., & Dietz, T. (1994). "The value basis of environmental concern". *Journal of Social Issues*, 50(3), 65-84.
- Suplico, L. T. (2009). "Impact of green marketing on the students purchase decision". *Journal of International Business Research*, 8 ,2, 71-81.
- vastfjall, D. Peters, E. Slovic, P. (2008)." Affect, risk perception and future optimism after the tsunami disaster". *Judgment and Decision Making*, 3(1), 64-72.
- Zhang, S.,(2014)," Impact of job involvement on organizational citizenship behaviors in china". *Journal of Business Ethics*,20:74-165.